

Långt borta och nära

20 OMVÄRLDSTRENDER
TILL 2010

Landsorganisationen i Sverige

Långt borta och nära – 20 omvärldstrender till 2010

EN BILAGA TILL RAPPORTEN JÄMLIKHET- VÄGSKÄL OCH VÄGVAL
ETT UNDERLAGSMATERIAL TILL LO-KONGESSEN 2004

Produktion: Bilda Idé & Kommunikation

Form: Hemma Annonsbyrå

Original: Jupiter Reklam

Omslagsbild: Farida Boulbova, medlem i Handels

Foto: Stefan Bohlin

Tryck: EO Print, Stockholm 2003

ISBN: 91-566-1497-7

Innehållsförteckning:

Omvärldsbilder	4
Vad är en trend?	5
10 säkra trender till 2010	7
10 osäkra trender till 2010	19

Omvärldsbilder

BLICKEN IN I FRAMTIDEN mår bra av att stimuleras. Att söka trender, säkra och osäkra, är en väg för att se var möjligheterna och hoten finns, att höja blicken.

I den här rapporten visar vi ett antal omvärldsbilder. Vi har identifierat 20 trender i omvärlden utifrån vad som kan komma att påverka det svenska samhället i allmänhet, och svensk arbetsmarknad i synnerhet, fram till 2010. En del av trenderna utspelar sig långt borta från Sverige och LO, andra mer i en nära omgivning.

Omvärldstrenderna togs fram som en del av arbetet med underlagsrapporten Jämlikhet – vägskäl och vägval. De kan läsas separat, som ett uttryck för trender som vi i arbetsgruppen ser som viktiga att uppmärksamma för LO fram till 2010. Vissa har en direkt påverkan på möjligheterna att nå ökad jämlikhet, andra kanske bara en indirekt.

Vi som arbetat fram denna rapport är:

Agneta Carleson, LO

Jan Edling, LO

Lars Ernsäter, LO

Åsa Forssell, LO

Jenny Lindblad, LO

Erica Sjölander, Metallindustriarbetareförbundet

Keth Thapper, LO

Yeshiwork Wondmeneh, Kommunalarbetareförbundet

Lena Westerlund har varit projektledare och Mats Erikson projektsekreterare. Monica Egerbladh har varit projektets assistent.

Trenderna arbetades i huvudsak fram vid ett arbetsseminarium under ledning av konsulten Ulf Boman på Kairos Future i Stockholm, och bearbetades sedan vidare av arbetsgruppen.

Stockholm i september 2003

Vad är en trend?

ATT FINNA OCH FORMULERA en trend är ett sätt att strukturera en utveckling och ge den ett namn. Att analysera en trend är att definiera vilka drivkrafter den har och vilka konsekvenser den kan få.

Trender är utvecklingsriktningar som finns och som har en tydlig karaktär. De har också pågått under en tid, så att det har varit möjligt att observera dem.

Att visa på trender och bedöma om de kommer att fortsätta in i framtiden är en väg att se vilka hot och möjligheter som kan ligga framför oss. Ibland, och kanske ofta, kommer de från ett helt oväntat håll. Trenderna hjälper oss att lyfta blicken långt utöver det vi ser och tänker på i vardagen. De kan vara ett stöd för att tänka in också det som inte är uppenbart och omedelbart.

Trender är inte prognoser och därmed inga förutsägelser om hur framtiden kommer att bli. De är inte vår bild av vad som faktiskt kommer att hända, utan idéer om vad en viss utvecklingsinriktning skulle kunna innebära.

De är inte vetenskapliga och gör inga sådana anspråk. De är spekulativa. De är inte heller scenarier, utan begränsade framtidsbilder. Den starkaste trenden får sannolikt störst inverkan och betydelse. Trender kan vara säkra eller osäkra utifrån den bedömning som någon gör.

Trender kommer inte nödvändigtvis att bestå. Det ligger i sakens natur att omgivningen ständigt kan påverkas så att de inte infaller. Politiken och det fackliga agerandet är två viktiga krafter som kan påverka och vända trender.

Vi har gjort vår trendanalys utifrån en tankestruktur där världen kan indelas i tre stereotyper, tre olika världar.

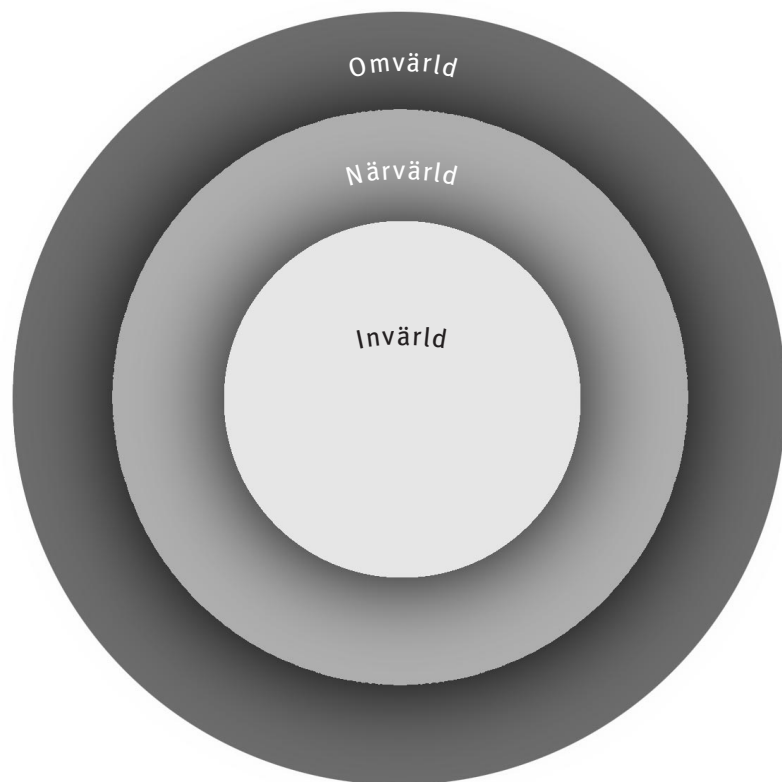
Tre olika världar

- Det vi här kallar Omvärlden ligger bortom det som LO som organisation kan påverka genom sitt eget agerande. Kanske finns ingen sådan strikt uppdelning i verkligheten.
- LO har också en Närvärld. Den kan LO påverka genom agerande. Ett exempel på det är när LO påverkar reglerna för a-kassan, genom att agera på en socialdemokratisk partikongress. De trender vi funnit i Omvärlden kan förändra LOs förutsättningar för att vinna inflytande och påverka också i Närvärlden.

En del av våra trender äger rum i huvudsak i Närvärlden, eller gränslandet mellan Omvärld och Närvärld. LOs Närvärld kan påverkas mycket av trenderna, direkt och indirekt. Därför är det viktigt att se och förstå konsekvenserna av dem. Trenderna kan verka långt borta, men blir i många fall i slutändan mycket nära den miljö som LO verkar i.

- LOs Invärld är i princip densamma som LOs egen organisation. I den styr LO själv genom egna beslut. Den påverkar också Närvärlden och Omvärlden.

De säkra och osäkra trender vi identifierat finns både i LOs Omvärld och Närvärld. Invärlden är inte i blickfånget här.

Källa: Efter en idé från Kairos Future

10 säkra trender till 2010

- Pax Americana – USA fortsätter att dominera världsordningen
- EU och EMU blir större
- Förtroendet för media urholkas
- Minskat intresse för partipolitik
- Demokratin ökar sin räckvidd
- Arbetskraftsinvandringen ökar
- Omvandling av det offentliga välfärdssystemet
- Andelen sysselsatta i tjänstesektorn växer
- Ökad jämställdhet i hemmen mellan kvinnor och män
- EU-direktiv och annan lagstiftning styr svensk arbetsmarknad

1. Pax Americana – USA fortsätter att dominera världsordningen

Den säkerhetspolitiska doktrin USA nu genomför i stor skala har tagit mer än tio år att utveckla i det republikanska partiet och i dess ideologiska tanke-medjor. När Sovjetunionen och dess lydstaten i Östeuropa föll samman i början av 1990-talet, fick strategin en rejäl skjuts framåt. Det fanns inte längre någon stormakt som kunde balansera USA när det kalla kriget var slut. När terrorister slog till mot World Trade Center 2001 gav det ytterligare bränsle åt genomförandet av egentligen gamla republikanska tankar.

Den ambition USA har är att spela en dominant roll i världen. På vilket sätt man gjort detta har dock varierat. Idag använder sig USA främst av ett ensidigt agerande, vilket brukar kallas "unilateralt". Det skiljer sig från multilateralt agerande – dvs att flera stater samarbetar – vilket är FN:s grundtanke. I Irak-kriget 2003 såg vi unilateralismen tillämpas genom USAs ensidiga agerande. Britterna agerade stödtrupp till USA, men har också egna imperialistiska traditioner att falla tillbaka på.

USAs drivkrafter är ekonomiska, säkerhetspolitiska och ideologiska. Terroristhotet är en viktig drivkraft och gör att många länder i västvärlden accepterar USAs agerande i Irak och i övriga Mellanöstern.

Ett USA som dominerar ekonomiskt har lättare att också dominera militärt. Makten över oljan är central i världsekonomin. Det kommer att bli svårare för andra länder att genomdriva globala miljöavtal som Kyoto-avtalet, globala frihandelsregler, samt att stå upp för blandekonomin. Marknadsfundamentalism som internationell "överideologi" kan stärkas som en följd av

USAs politik, vilket försvårar möjligheterna att arbeta för global jämlikhet. Konsekvenserna av ett fortsatt unilateralt agerande från USAs sida kan bli svåra för den internationella folkkrätten, FN och för ett förtroendefullt samarbete inom västvärlden i globala frågor.

En möjlig motkraft som kan födas av denna utveckling är en ökad sammanhållning inom EU. Utvecklingen kan bland annat driva på processen mot en gemensam säkerhets- och utrikespolitik inom unionen. Sverige står inför ytterst svåra frågor om EU vill ha ett långtgående säkerhetspolitiskt samarbete. Antingen måste Sverige acceptera starkare inordning i denna gemensamma EU-politik för att balansera USAs globala makt, eller starkt hävda nationellt självbestämmande till priset av mindre inflytande i EU.

USAs politik kan komma att förfela sitt syfte om Irak-krigets efterbörd gör att flera arabländer vänder sig emot landet och försvårar den Mellanösternpolitik USA vill föra.

Att USA som den enda supermakten kommer att spela en dominerande roll i världen under den kommande tioårsperioden får betraktas som säkert. Metoderna för detta kan dock variera. Ett skifte på presidentposten i USA 2004 skulle exempelvis kunna leda till att USA återgår till ett mer multilateralt agerande.

2. EU och EMU blir större

Under 2004 utvidgas EU. Unionen får antagligen tio nya medlemsländer. Det ser ut som om de EU-positiva krafterna kommer att vinna i alla ansökarländerna. De nya EU-länderna är Cypern, Estland, Lettland, Litauen, Malta, Polen, Ungern, Tjeckien, Slovakien och Slovenien. Ytterligare tre länder står sedan på kö: Bulgarien, Rumänien och Turkiet.

Valutaunionen EMU kommer också att bli större än de tolv nuvarande deltagarna fram till 2010. Troligt är att alla nya medlemsländer som går in 2004 går med till dess. Sverige, Danmark och Storbritannien är dock osäkra som deltagare.

Den huvudsakliga drivkraften till denna utvidgning och fördjupning av EU är Sovjetunionens sammanbrott i början av 1990-talet. Det förändrade hela den globala politiska kartan. Andra viktiga drivkrafter är EUs vilja att bli en politisk motvikt till USA. Det handlar också om att genom en egen världsvaluta, som euron blir, befästa både en politisk och ekonomisk storhet.

2004 års EU kommer att se mycket annorlunda ut än 2003 års version, med cirka 70 miljoner nya medborgare från tio länder. Det nya EU kommer att innehålla fler politiska traditioner, nya band till omvärlden, fler språk och kulturer och nya naturresurser. Det EU som nu formas kommer att ha en

lägre genomsnittlig nivå på levnadsstandarden, mätt som BNP per invånare, men också en större potential för ekonomisk tillväxt.

Det nya EU kommer att innebära stora förändringar i EUs sätt att arbeta och för den politiska dagordningen. Det kommer också att synas i den ekonomiska utvecklingen i unionen och i EMU. En konsekvens för svensk arbetsmarknad blir att skillnaderna mellan Sveriges och de nya ländernas regleringar blir tydligare. Eventuellt kommer fler arbetssökande från andra EU-länder till Sverige.

Det nya EU kommer att bli en mycket stor ekonomisk union. Stordriftsfördelar i produktionen kan utnyttjas. Nätverksorganisationer inom branscher kan enkelt utvecklas inom unionen. Den inre marknaden och valutaunionen bidrar sannolikt till ökad handel inom EU. En gemensam finansmarknad utvecklas alltmer. Krav på att övervaka konkurrensen och motverka oligopol kommer att växa.

Diskussionerna 2002-2003 om Stabilitetspakten inom EMU – de gemensamma budgetreglerna – kommer troligen att leda till förändringar i den ekonomiska politiken inom valutaunionen. De nya länderna skiljer sig mycket ekonomiskt sett från de gamla. Det kan ge upphov till behov av större flexibilitet i gemensamma regler, och på sikt en diskussion om nivån på den Europeiska centralbankens – ECBs – inflationsmål.

Ingen motkraft mot EUs utvidgning och EMUs expansion kan tydligt skönjas. Det kan dock komma att bli politiska och ekonomiska spänningar inom EU som påverkar utvecklingen inför 2010. Det är en öppen fråga om Turkiets inträde i EU ligger inom tidsperioden till 2010. Det finns också frågetecken kring hur Turkiets säkerhetspolitiska intressen ser ut i efterbörden av Irak-kriget.

3. Förtroendet för media urholkas

Utvecklingen på media-marknaden går mot allt större ägarkoncentration. Fram träder stora, internationella nyhetsbyråer med en tydlig, väst/USA-orienterad profil och allt fler helt annonsfinansierade medier. Internationellt har mediamogulen och numera premiärministern Berlusconi i Italien visat, hur media kan användas för att vinna politisk makt. Ett annat exempel är nyhetskanalen CNNs starkt USA-patriotiska bevakning av världspolitiken efter händelserna den 11 september 2001.

I Sverige kontrollerar Bonnierkoncernen 2003 mer än en fjärdedel av den samlade dagstidningsupplagan och har ett dominerande inflytande i TV4. Även inom landsortspress finns det mediakoncentration, som Västmanlands Läns Tidningar. Samtliga storägare driver en borgerlig linje. Den socialdemo-

kratiska pressen, Aftonbladet inräknat, har sammantaget minskat under lång tid och har 2003 enbart 15 procent av dagspressmarknaden.

Medierna är allt mer beroende av annonsintäkter och många, både tidningar och etermedier, är i dag helt annonsfinansierade. Det redaktionella arbetet har rationaliserats och blivit mer beroende av annonsörernas krav och önskemål.

”Infotainment”, det vill säga att popularisera politik och granskning av makten genom att gifta samman debatt och information med underhållning, blir allt vanligare. Likaså att olika debattprogram för samman företrädare för ytterlighetsåsikter i ett ämne, istället för personer som ger en mer allsidig belysning. Det blir allt viktigare att få en tuff debatt som lockar stor publik och därmed annonsörer.

Utvecklingen drivs främst av de kommersiella TV-bolagen, men även licensfinansierade SVT – Sveriges Television - påverkas för att klara kampen om tittarna.

Journalistkåren har professionaliserats. Den gamle murveln med rötter och lojaliteter i arbetarklass eller lägre medelklass har i hög grad ersatts av högskoleutbildade journalister, alltmer frikopplade från arbetarklassen. Med likartad social bakgrund, åsikter och värderingsmönster i journalistkåren blir den mediala bevakningen mer strömlinjeformad.

Samtidigt växer informationsbranschen, inte minst med hjälp av Internet och hemsidor. Det sker ofta en sammanblandning av information (korrekta fakta, men inte i syfte att granska eller ifrågasätta verksamheten) och reklam. Många frilansande journalister arbetar med information och ibland också reklam. Risken finns att journalistrollen urholkas och att journalistiken förlorar i legitimitet.

Politiker, företag och organisationer har blivit allt mer medvetna om medias betydelse. Varje framträdande ska syfta till att göra reklam för den egna produkten/åsikten/organisationen, även om journalisten är ute efter att granska.

Drivkrafter för en fortsatt sammanblandning av information och reklam finns tydligast i kommersialiseringen och internationaliseringen av media, kombinerade med starka politiska intressen.

Konsekvenserna av ett urholkat förtroende för medias rapportering blir ökad misstro och utanförskap bland medborgarna. Det leder i sin tur till ökat inflytande för makteliten, minskat folkligt inflytande och ökad risk för populism.

En motkraft som kan hindra blandningen av information och reklam är främst den ökande medvetenheten om medias makt. Det finns ett ökande

intresse att granska mediamakten och mediernas roll i samhället. Internet gör det möjligt att enkelt och billigt sprida alternativ journalistik och information.

4. Minskat intresse för partipolitik

Intresset bland medborgarna för att delta aktivt i politiken har minskat under 1990-talet. Tydliga exempel på det är att de politiska partierna i riksdagen under hela årtiondet haft en trend med minskat antal medlemmar. I rapporten från SNS Demokratiråd år 2000 "Demokrati utan partier?" framkommer det att partierna tillsammans hade 631 000 medlemmar år 1991. Sedan dess har partierna i genomsnitt tappat nästan 30 000 medlemmar per år.

Vid tolkningen av medlemsciffrorna är det viktigt att komma ihåg att den fackliga kollektivanslutningen av LO-medlemmar till socialdemokraterna avskaffades i början av 1990-talet. Den medlemsminskningen svarade för en stor del av socialdemokratins minskning.

En drivkraft bakom utvecklingen är att den nationella politik som utformas i riksdagen upplevs ha mindre inflytande över vardagen. Det är bland annat en följd av 1990-talets kris då det var finansmarknadens aktörer som i viktiga delar styrde politiken. Den känslan har levt kvar.

Medborgarna upplever också att de verkliga beslutsfattarna finns någon annanstans än i Sveriges riksdag. Ofta framställs EU av riksdagspolitikerna som ett maktcentrum som de har begränsad – eller ingen – möjlighet att påverka. EU är en ny politisk arena för Sverige som fortfarande är ovan för politikerna, och ett fåtal har gjort den till sin arena.

De svenska regeringarna har varit otydliga med hur de vill förändra EU och förbättra för Sverige som medlem. De visar alltför sällan genom vilka metoder de kan påverka EU och därmed är det svårt för medborgarna att se unionen som en viktig arena för inflytande. De har hittills mest sett hur EU, genom lagstiftning och andra metoder, styr i Sverige, inte hur Sverige påverkar i EU.

Det allmänna politikerföraktet kan också spela en viss roll för det minskade intresset för att engagera sig i partipolitiken, liksom det som kan kallas "jippo-politik". Det syftar på att politiken "amerikaniserats" och kommit att styras mer av medias behov av bildmässiga jippon. Resultatet är att långsiktigt arbete med breda sakfrågor fått ge vika för mer av politiska medieutspel i enskilda frågor.

Dagordningen för politiken styrs allt mer via media. I sin tur påverkas media av intressegruppers lobbying och styrs mycket av kommersiella intressen.

Ungdomar har haft svårt att identifiera sig med partipolitiken och i stället sökt sig till enfrågerörelser. Det är inte något nytt för 1990-talet, men det

nya är möjligen att de etablerade partierna inte längre förmår fånga upp och behålla ungdomar i samma utsträckning som tidigare.

Det saknas förebilder i partierna som kan väcka intresse bland invandrargrupper. Det kan också vara svårt att närma sig partipolitiken i det nya landet för invandrare. Diskriminering kan vara ett av hindren för att nå ledande positioner och få förtroendeuppdrag i politiken.

Den kommunala nivån inflytande har delvis urholkats genom att riksdagen stiftar alltmer lagar som garanterar individuella rättigheter i välfärdssystemet, utan att knyta ekonomiska resurser till dem. Det betyder att kommunerna genom sina skatter måste säkra finansieringen och verkställa besluten. Med politiska hinder för höjda skatter kan det betyda att kommunpolitiker oftare hamnar i lägen där de tvingas svika vallöften kring centrala delar i välfärden, såsom skolan och omsorgen. Utvecklingen kan betyda att färre vill ta på sig kommunalpolitiska uppdrag.

Exempel på det minskade intresset för partipolitiken är den snabba framväxten av stora utomparlamentariska nätverk och enskilda organisationer. Miljörörelsen, liksom de nya rörelserna mot globaliseringens avigsidor, är exempel på detta.

Vissa politiska partier har aktivt gått ut och värvat kända personer som ledande företrädare utan att de tidigare varit aktiva i partiet, för att få större genomslagskraft inte minst i media.

Konsekvenserna av ett minskande intresse för de politiska partierna är många:

- Det uppstår brister i kunskapen om partierna och om det demokratiska systemet.
- Det kan bli svårt att fylla platser främst i kommuner och landsting med lokalt förankrade politiker.
- Det kan tvinga fram förändringar i de politiska beslutsstrukturerna.

Det traditionella partisystemet utmanas och det finns större risk för små missnöjespartier och populism. En tydlig konsekvens är att det folkliga inflytandet över partipolitiken avtar, och att eliten i samhället kan få större utrymme. Det försvårar för facklig-politisk samverkan på basplanet och minskar socialdemokratins status som folkrörelsesparti.

LOs medlemsvärvarkampanj till socialdemokratin inför valet 2002 kan ses som ett försök att forma en motkraft till denna utveckling. Det socialdemokratiska partiet har ökat sitt antal medlemmar till följd av värvningen. Det återstår att se om den utvecklingen kommer att fortsätta.

5. Demokratin ökar sin räckvidd

Mycket återstår för demokratin att erövra och många svåra förhållanden finns kvar. Men trenden är tydlig – demokratin som idé och styrelseform går fram.

Exempel på att demokratin sprider sig är många. På 1970-talet bestod praktiskt taget hela Latinamerika av militärdiktaturer. Kuba är nu den enda återstående diktaturstaten i Latinamerika. Kontinenten domineras istället av demokratier, många av dem förvisso svaga och korrumpade, ofta med dominans av de gamla eliterna. Ändå finns det fler och fler inslag av starka folkliga rörelser som arbetar för demokratiska och sociala förändringar för ökad jämlikhet.

Olof Palmes ord om att apartheid aldrig kan förändras, bara förstöras, uppfylldes. Sydafrika styrs nu av folkmajoriteten.

Ökad utbildningsnivå och levnadsstandard driver fram krav på demokrati och folkligt inflytande i många utvecklingsländer. Kommunikation via internet minskar diktaturers utrymme för åsiktsmonopol.

Spridningen av marknadsekonomin spelar också en roll för att stärka krafterna för demokrati. Frihet att starta företag och att konkurrera på marknader är svårt att i längden kombinera med stor politisk ofrihet. Det är därför osannolikt att kvarvarande diktaturer som exempelvis Kina, på sikt kan klara att hindra en utveckling mot politisk mångfald. Speciellt eftersom dess medborgare alltmer kan ta del av nyheter och debatt från hela världen. Marknadsekonomi leder idag vanligen till internationell öppenhet och det bidrar till nya influenser utifrån.

Under 1970-talet föll de tre kvarvarande fascistiska diktaturerna i Europa. I dag styrs Spanien, Portugal och Grekland av folkvalda regeringar. På 1980-talet levde halva Europa under kommunistiskt förtryck. I dag är stora delar av centrala och östra Europa demokratiserat. Sovjetunionen har kollapsat och ersatts av ett flertal stater, varav de flesta kan betraktas som stadda i en demokratisk utveckling, även om instabiliteten fortfarande är stor.

Den inneboende frigörande kraft som demokratin har driver också på i sig.

Konsekvenserna av att demokratin sprider sig i världen är för Sverige att fler länder finns att samverka med i ett globalt system grundat på demokratier. Det betyder utökade möjligheter till samarbete för fackföreningsrörelsen och att det underlättar global facklig samverkan.

Fram till 2010 bedömer vi sannolikheten som stor att Kina kommer att förändras i riktning mot ökad demokrati. Konsekvenserna av en demokratisering av Kina skulle bli betydande för möjligheterna att påverka arbetsvillkoren och minska den sociala dumpingen.

Ytterligare en konsekvens av den ökade frihet som demokratins spridning

innebär är att kraven på rättvis fördelning och ökad jämlikhet kan komma att bli mer högljudda. De kan få politisk kraft i fler länder. De kan också få ökad kraft på den globala arenan, såsom i FN. Det kan i förlängningen betyda att utvecklingsländerna också skärper sina krav på de rika länderna. I viss mån har det börjat ske till exempel i Världshandelsorganisationen WTO.

Det finns inga allvarliga motkrafter mot denna utveckling. Demokratin kommer med största säkerhet att fortsätta öka sin räckvidd. På den kontinent som mest av alla står vid sidan av drivkrafter för ökad demokrati, Afrika, kommer utvecklingen troligen att fortsätta gå långsamt.

6. Arbetskraftsinvandringen ökar

En åldrande befolkning i Sverige kommer sannolikt att redan kring 2008-2010 ge en allmän brist på arbetskraft i Sverige. Det som avgör är hur stark efterfrågan det blir på arbetskraft i nästa ekonomiska uppgång. Det handlar också om hur väl arbetsmarknadspolitiken lyckas med att söka upp arbetskraft och få personer i arbete, det vill säga höja sysselsättningsgraden.

Arbetskraftsinvandring kommer definitionsmässigt från länder utanför EU. Inom unionen styrs rörligheten av regler som redan i dag gör det möjligt att komma till Sverige för att söka arbete. Det finns en gemensam arbetsmarknad i EU som är reglerad, men det kan ändå vara krångligt för en individ som vill flytta. När de nya medlemmarna kommer in kommer de successivt att omfattas av dessa regler.

Fattigdom i delar av EUs närområden ger grogrund för en illegal arbetskraftsinvandring. Redan idag sker arbetskraftsinvandring till Sverige, även om den är mycket begränsad. Det handlar om cirka 400 personer som varje år får permanent uppehållstillstånd i Sverige av arbetsmarknadsskäl. Den totala storleken på arbetskraften i Sverige är cirka fyra miljoner personer.

Under de närmaste åren finns en arbetskraftsreserv dels i de personer som invandrat till Sverige som flyktingar under 1990-talet, dels i arbetslösa svenskfödda. Den kan motverka behovet av arbetskraftsinvandring. En komplikation i invandrargruppen är dock att det finns många äldre bland dem, och många som stått mycket länge utanför arbetsmarknaden.

Drivkraften till arbetskraftsinvandring är framför allt den försörjningsbörda som uppstår framöver genom en åldrande befolkning. Därutöver finns andra drivkrafter och aktörer, till exempel de borgerliga partierna och näringslivets organisationer.

Om offentlig sektor inte lyckas med förnyelse och klarar att hävda sin attraktionskraft som arbetsgivare, kan den också bli en drivkraft till ökad arbetskraftsinvandring. Då kommer också löneläget att påverkas på så vis

att det blir svårt att höja det i offentlig sektor i förhållande till andra sektorer. Lönespridningen kommer då också att öka i hela ekonomin, vilket får konsekvenser för jämlikheten.

Konsekvenserna av en ökad arbetskraftsinvandring kommer att bli mycket olika, beroende på om den är reglerad eller oreglerad. Motsättningar mellan grupper på arbetsmarknaden kan uppstå, även vid reglerad arbetskraftsinvandring.

Alla reformer som leder till att fler deltar i arbetslivet och får en längre livsarbets-tid, kan minska behoven. Det finns ekonomiska drivkrafter för de äldre att arbeta längre i Sverige, samt politiska ambitioner att minska sjukfrånvaro och förtidspensioner. Det kan motverka behoven av arbetskraftsinvandring.

7. Omvandling av det offentliga välfärdssystemet

I dag är kraven på att reformera organisation och finansieringssystem i det offentliga välfärdssystemet påtagliga. Mycket sker redan, trots att pressen på systemen från befolkningsstrukturen ännu inte är så höga. Det finns många olika exempel i landet, såsom sammanslagningar eller nedläggningar av sjukhus.

En viktig bakgrund till att dessa reformer sker nu är den begränsade politiska viljan att höja skatter. Det kommer att bli svårigheter, både politiskt och ekonomiskt, att höja skatterna kraftigt under 2010-talet. Pressen på finansieringen kommer att kännas än mer då.

Sverige har en hög skattekvot i internationell jämförelse, och kommunal- och landstingspolitiker överlag har en begränsad vilja att höja skatterna mer. Samtidigt finansieras välfärdstjänsterna i huvudsak genom skatter. Den största delen av skatteuttaget är på kommunal- och landstingsnivå.

40-talisterna är som grupp en drivkraft för reformer av välfärden, särskilt äldreomsorgen, eftersom de planerar för att trygga en god framtida omsorg. Ett exempel är frågan om en äldreomsorgsförsäkring som dykt upp i debatten under de senaste åren. Det är ett intresse för socialdemokratiska politiker att börja säkra finansieringen till en offentlig äldreomsorg nu. Alternativen kommer annars att vara kraftigt höjda skatter på 2020-talet eller, kanske mer troligt, privata lösningar med ökande klyftor bland de äldre som följd.

Bristen på arbetskraft är också en drivkraft till välfärdsreformer och den kommer att öka i betydelse. Kostnaderna för ohälsan är en viktig drivkraft på kortare sikt. En ökning av sysselsättningsgraden kan minska kraven på reformer eller skattehöjningar, eftersom resurserna till offentlig sektor då ökar.

Den växande marknad av privata välfärdslösningar som uppstått under 1990-talet driver på ytterligare för reformer. De som har råd söker alltmer

egna system och organiserar försäkringslösningar. Ett ökat marknadstänkande i samhället ligger bland annat bakom denna utveckling, men även urholkningen av socialförsäkringarna.

Konsekvenserna av en ökad reformpress i välfärden kan bli positiva eller negativa beroende på vad reformerna innebär. Reformerna kan leda fram till högre kvalitet, bättre utbud och tillgänglighet i tjänsterna, med en ökad attraktivitet och tilltro till generell välfärd och offentlig sektor som följd. De kan å andra sidan leda till att fler väljer bort offentlig sektor och inte vill betala skatt till den, utan helt söker privata lösningar för service. Därmed ökar också ojämlikheten i samhället, både socialt och ekonomiskt.

8. Andelen sysselsatta i tjänstesektorn växer

Ökningen av sysselsättningen i Sverige och i de flesta europeiska länder är sedan en längre tid störst i tjänstesektorn. Tjänstesektorns andel av den samlade produktionen växer med olika kategorier av arbetskraft, både med tjänstemän och arbetare.

Ur ekonomisk synvinkel är det en logisk utveckling att ha en växande tjänstesektor i mogna industrisamhällen. Efterfrågan på tjänster inom vård och omsorg styrs i hög grad av befolkningens struktur. Efterfrågan på andra slags tjänster beror av en ökande levnadsstandard i allmänhet. Utvecklingen mot allt mer av ett kunskapssamhälle ökar produktionen av utbildnings-tjänster och är också en drivkraft till att tjänstesektorn ökar.

En stor del av ökningen av tjänstesektorn under 1990-talet var inom industrinära tjänster. Det berodde delvis bara på förändringar av industriföretagens organisation, inte på själva förändringen av sysslorna i sig. En viktig drivkraft var de ökade kortsiktiga avkastningskraven från ägarna. De fick företagen att omstrukturera sig mycket och hårt avgränsa sin verksamhet för att på kort tid höja avkastningen.

Konsekvenserna av att arbeten i tjänsteproduktion ökar är flera. För arbetsmarknaden betyder det att efterfrågan på arbetskraft förändras. Stora delar av servicesektorn är i offentlig regi i Sverige och det är troligt att den sektorn växer till 2010. Det beror på hur välfärden kommer att organiseras.

Expansion av tjänstesektorn betyder att det kan bli svårare att höja den totala produktiviteten i svensk ekonomi framöver. Utrymmet för sådana ökningsar är mindre i tjänsteproduktion än i varuproduktion. Det kan i så fall påverka möjligheten till goda reallöneökningar negativt.

Tjänstemännens andel av lönesumman har gradvis ökat under 1990-talet, jämfört med arbetarnas, och tjänstemännen har blivit fler till antalet. Utvecklingen har påverkat den fackliga balansen i samhället på så vis att tjänste-

männens organisationer stärkt sin ställning. Om tjänstesektorns tillväxt huvudsakligen blir inom områden där tjänstemännens andel av arbetena är högre än arbetarnas, kommer balansen att förskjutas ytterligare.

För svensk del har sysselsättningen minskat i den privata tjänstesektorn i början av 2000-talet i och med telekom- och finanskrisen. Den har gjort att en stor del av IT-sektorns stora konsultverksamhet är utan uppdrag och att många av finansmarknadens tjänstemän blivit arbetslösa. Det tar sannolikt flera år innan denna del stärks igen, vilket dämpar ökningen av hela sektorn.

9. Ökad jämställdhet i hemmen mellan kvinnor och män

Män och kvinnor tar i allt högre utsträckning ett mer jämställt ansvar för hem och barn. Riktningen mot ett delat ansvar mellan könen för hem och barn är tydlig.

Politikerna upplever ett starkt tryck på att förbättra villkoren i föräldraförsäkringen. Flera partier vill se förbättringar i villkoren som gör att fler män tar ut ledighet. Diskussionen om en föräldraförsäkring, där mannen och kvinnan får lika delar och inte kan överlåta dem på varandra, kan ses som ett uttryck för den politiska vitalitet frågan om jämställdhet har i familjen.

Jämställdheten i arbetslivet har stärkts och i sin tur drivit på utvecklingen i hemmen. Diskriminering på grundval av kön har blivit en allt större fråga i samhället, och kopplingen mellan den och kvinnornas större ansvar för barnen har blivit tydlig.

Konsekvenserna av ökad jämställdhet i hemmen blir att kvinnorna kan få en starkare position i arbetslivet och därav följer också större möjlighet till bra löneutveckling.

För arbetsgivarna får ökad jämställdhet i hemmen bland annat som konsekvens att arbetskraften blir mindre förutsägbar, eftersom män i högre utsträckning då använder sig av möjligheten till föräldraledighet. Då kommer inte yngre män att vara så "säker" arbetskraft längre när de anställs, i jämförelse med yngre kvinnor.

Motkrafter kan fördröja, men knappast förhindra, denna utveckling. Män har fortsatt mycket högre inkomster än kvinnor. Det kan göra att utvecklingen går långsammare. Arbetsgivarna uppvisar också motstånd, och konservativa strömningar i samhället motverkar en del av de reformer som krävs för ökad jämställdhet.

10. EU-direktiv och annan lagstiftning styr svensk arbetsmarknad

EU-lagstiftningen för arbetsmarknaden är grundad på individuella rättigheter, inte på kollektivavtalade. Därför kan enskilda personer som medborgare

processa sina rättigheter i en vanlig domstol grundat på den lagstiftningen. I EU finns dock också lagstiftning för arbetsmarknaden som parterna först förhandlat fram på EU-nivå i den Sociala Dialogen.

De nordiska länderna har en tradition av starka och självständiga parter på arbetsmarknaden med många kollektivavtal, vilket många andra länder i Europa saknar, inte minst de nya medlemmarna från Central- och Östeuropa. Dessa länder har därför motiv till att vilja ha lagstiftning i stället för avtal. Det är ett skäl till att mer EU-lagstiftning kan bli verklighet på arbetsmarknaden fram till 2010.

Krav på lagar i stället för kollektivavtal finns också i Sverige, bland annat inom de borgerliga partierna. I vissa frågor har de också fått vänsterpartiet på sin sida, till exempel när det gäller att genom lagstiftning undergräva parternas roll i arbetet mot diskriminering på arbetsmarknaden.

Konsekvenserna blir att kollektivavtal och institutioner som Arbetsdomstolen försvagas. En annan konsekvens är mer av lika regler för trygghet på arbetsmarknaden inom EU. Det blir mest troligt fråga om minimiregler som varje land kan gå utöver.

Motkrafter mot lagar som undergräver kollektivavtalen är fackföreningsrörelsens starka ställning i Sverige, och socialdemokratiska regeringars agerande mot lagstiftning i Bryssel. Även EU-landet Danmark har liknande intressen som Sverige. Med en hög sysselsättning i Sverige och en stark legitimitet för facket hos allmänheten kan motkraften vara stark.

10 osäkra trender till 2010

- Utvecklingsländerna får ökad makt
- EU går mot ökad federalism
- Arbetskraften blir mer rörlig i EU
- Ett tvåpartisystem drivs fram i Sverige
- Ett tekniskt genombrott sker
- Den internationella solidariteten stärks
- Ökande etniska motsättningar i Europa
- Ökad bostadsbrist i storstäderna
- Minskade inkomstskillnader mellan kvinnor och män
- Socialförsäkringarna urholkas

1. Utvecklingsländerna får ökad makt

Utvecklingsländerna har länge visat missnöje med sitt bristande inflytande i en del internationella organisationer. Det handlar till exempel om den Internationella Valutafonden IMF och Världsbanken. I bankens styrelse har de europeiska länderna som grupp åtta platser, av tjugofyra totalt, medan länderna söder om Sahara enbart har två. Sammanlagt har utvecklingsländerna 40 procent av rösterna.

Inom Världsbanken har det funnits förslag om att ändra denna representation så att rika länder ger upp en del av sin makt till utvecklingsländer. Europa skulle få ge ifrån sig formell makt, även Sverige, liksom USA. Den svenska regeringen presenterade förslag 2003 för ändringar i IMF och Världsbanken.

Inom Världshandelsorganisationen, WTO, har utvecklingsländerna lyckats utöva större makt, genom att göra motstånd mot en ny förhandlingsrunda för frihandel som, enligt deras syn, främst skulle gynna de rika länderna.

Viljan att ge utvecklingsländerna ökad makt i det globala samfundets olika beslutsforum finns på flera håll. Dels är det vissa rika länder själva som ser sina ekonomiska och säkerhetsintressen hotade av en ökad politisk radikalism i utvecklingsländerna. Dels är det folkrörelser och politiker i utvecklingsländerna som med stöd i den rika världen strävar efter global jämlikhet och driver på för reformer av det globala systemet.

En konsekvens av om utvecklingsländerna får ökad makt i det internationella beslutsfattandet är en mer demokratisk världsordning. De skulle också bättre kunna påverka förutsättningarna för lån och de krav som IMF och Världsbanken ställer.

Det finns dock ett stort motstånd mot en sådan utveckling. Starkast är motståndet från USA som har så stor makt i IMF och Världsbanken att landet kan stoppa förslag. USAs syn är att inflytandet i Världsbanken ska fördelas utifrån den ekonomiska styrka som länderna har i världsekonomin. Beroende på hur man räknar skulle det till och med kunna ge USA mer än de 16 procent av rösträtten som landet har i dag.

2. EU går mot ökad federalism

EU fattar beslut i överstatlig form på fler och fler områden. Trenden är tydlig sedan flera årtionden. Penningpolitiken beslutas till exempel sedan 1999 på överstatlig nivå för EMU-länderna.

För den inre marknaden i EU beslutas alla frågor med kvalificerad majoritet. Det betyder att vetorätten för ett enskilt land inte är kvar. För miljöskatter diskuteras också en övergång från enhällighet till kvalificerad majoritet. Kvalificerad majoritet blir en vanligare beslutsform, och räckvidden för EUs politikområden som beslutas med den blir större.

EMU ses också av många som ett steg på vägen till en mer uttalad politisk federation i EU i framtiden, även om den inte behöver leda dit.

I den pågående utredningen och diskussionen om EUs framtid finns också flera förslag som skulle kunna leda i en mer federal riktning. Det har alltid funnits starka krafter som vill utveckla EU i denna riktning. De mest federalistiska EU-visionerna finns hos delar av den europeiska vänstern och bland de gröna.

Ett politiskt starkt och slagkraftigt EU som motvikt till USAs globala dominans är en stark drivkraft för mer av överstatlighet. EUs ekonomiska tillväxttakt behöver höjas och unionen har utmanat USA genom en målsättning om att bli den mest dynamiska ekonomin i världen 2010.

Krafter som vill att EUs ekonomi alltmer ska likna USAs kan driva på för mer av överstatliga beslut för att få till flexibilitets-reformer snabbare i länderna. Motkrafterna mot en federalistisk utveckling är dock mycket starka.

En federation förutsätter att små länder är beredda att avstå mer av nationell självständighet för att vinna i gemensam styrka. Samtidigt utvidgas EU 2004 med fler medlemmar. Det är svårt att se att de nya länderna på kort sikt skulle vara beredda att gå i en federal riktning.

Länderna har olika intressen och kommer att söka efter former för att maximera sitt inflytande. Det finns också ett starkt motstånd mot en federal utveckling hos flera av de "gamla" medlemsländerna, inte minst från Storbritannien. Det motståndet är effektivt eftersom fördragsändringar i EU kräver att alla länder godkänner dem.

3. Arbetskraften blir mer rörlig i EU

En av EUs "fyra friheter", den fria rörligheten för personer, har hittills inte lett till någon omfattande omflyttning av människor inom EU-länderna. De som mest utnyttjar möjligheten att arbeta i ett annat EU-land är ungdomar och högtbildade specialister.

Hindren att lämna hemlandet för ett annat EU-land är många. Familjeband, traditioner, bristande språkkunskaper, skilda arbetsplatskulturer och skilda sociala system.

Rörligheten kan trots det bli större under det närmaste årtiondet. Den generation som nu kommer ut på arbetsmarknaden har vuxit upp med EU, och känner sig sannolikt mer som européer än tidigare generationer. Allt fler unga i Europa talar dessutom engelska, som rimligtvis kommer att bli det gemensamma "arbetspråket" inom EU framöver. Införandet av euron kan också bidra till ökad rörlighet eftersom det underlättar kostnadsjämförelser mellan länderna, även om effekten är osäker.

En annan faktor som kan påverka rörligheten är EUs strävan att utjämna vissa skillnader inom sociala trygghetssystem, arbetsmarknadslagar och annat som påverkar livsvillkor och konkurrensförmåga. För EU som helhet kan ökad rörlighet leda till minskad arbetslöshet.

En ökad rörlighet kommer också att påverka synen på nationalstaten och nationell kultur. De gränser som kungar och andra herrar i Europa krigat till sig under sekler kommer att uppfattas som mer och mer gammaldags. EU kommer möjligen att få mer av regionala kulturer, och på lång sikt andra gemenskaper och motsättningar än de som formats av nationalstaten. Identiteten kommer inte att bygga på nationella särdrag. Medborgare kommer att känna ökad samhörighet med människor med samma livsstil, intressen, värderingar med mera, över nationsgränserna.

Den här utvecklingen är osäker. Mycket talar för att det kommer att ta lång tid innan arbetskraften i Europa blir lika rörlig som den i USA – om ens någonsin. Olika kulturer, språk med mera gör att rörligheten över landgränser förblir begränsad.

4. Ett tvåpartisystem drivs fram

Sverige har från demokratins genombrott och fram till 1990-talet haft i stort sett samma fem partier representerade i riksdagen – till vänster ett socialdemokratiskt parti och ett mindre vänsterparti med tidvis olika namn. I mitten liberaler och bondeförbundare/centerpartister, och till höger moderaterna, tidigare Högerpartiet.

Under 1990-talet blev dock väljarkåren sakta men säkert rörligare. Man

röstade inte längre i lika stor utsträckning efter hur föräldrarna röstade, utan tog ställning mer fritt. En följd av detta blev att Sveriges riksdag då fick in tre nya partier, Kristdemokraterna, Miljöpartiet och Ny Demokrati, även om det sistnämnda försvann ut efter bara en turbulent mandatperiod.

Efter upprepade situationer med politisk oklarhet i riksdagen och en ökad "trötthet" hos de stora partierna att göra upp med flera små partier, är det inte omöjligt att förslag som stärker de stora läggs fram under tiden fram till 2010.

Även med tanke på de krav som ställs på Sverige som aktör i EU, blir det allt viktigare med starka regeringar. Statsvetare och ledande politiker har tidigare fört fram tanken att förändra valsystemet så att det främjar uppkomsten av starka regeringar, genom att gynna större partier framför mindre.

Det mest radikala sättet är att införa majoritetsval i enmansvalkretsar, enligt brittisk modell, vilket i praktiken skulle tvinga fram ett tvåpartisystem. Ett annat sätt som diskuterats för att stärka regeringsmakten är att höja fyraprocentsspärren till riksdagen för partierna.

Motkrafterna mot en sådan utveckling är dock starka. De finns hos alla mindre partier, men också i opinionen eftersom det skulle innebära att regeringsmaktens effektivitet sätts före värdet av att väljarnas viljor får tydligt genomslag i riksdagens sammansättning.

5. Ett tekniskt genombrott sker

Det finns tekniska eller medicinska genombrott som förändrar inte bara tekniken, utan både samhälle och kultur. Det allra mest uppenbara exemplet är troligen hjulet, en forntida uppfinning som utgör grunden till hela vår civilisation. I modern tid är kanske de tydligaste exemplen elektriciteten, flyget och IT.

Med nya tekniska genombrott kan formerna för inflytande och demokrati förnyas. Den moderna datatekniken kan användas för mer av direkt kommunikation mellan medborgare och makthavare. Den tekniska utvecklingen som rör kommunikation kommer med stor säkerhet att fortsätta ta flera steg framåt.

Biotekniken och dess kombination med databehandlingsteknik har gjort stora framsteg med kunskap om gener och arv hos människor och i naturen. Den kommer att fortsätta bryta ny mark. Utvecklingen har många positiva konsekvenser för att till exempel bota sjukdomar, men den har också baksidor. Nya genförädlade växter kan användas till bra odling, men också så att de slår ut de växter som naturligt finns. Genetisk information ger ökade möjligheter att förutsäga vem som har hög risk att få en viss sjukdom, vilket kan användas av läkare för att förebygga sjukdom, men också av arbetsgivare för att diskriminera personer som söker arbete.

Om det kommer att ske något avgörande tekniskt genombrott under åren

fram till 2010 är det givetvis ingen som vet. Ett område där ett sådant genombrott skulle få mycket stor betydelse är energisektorn. Det kan innebära att det i stor skala går att använda billig förnybar energi, till exempelvis för att ersätta bensin.

En sak går att lära av historien; nya stora tekniska genombrott kommer att ske även i framtiden. Mer resurser än någonsin tidigare satsas på forskning och utveckling. Frågan är inte om det kommer olika större genombrott, utan snarare när.

6. Den internationella solidariteten stärks

Nyliberalismen som politisk överideologi har skapat en mer ojämlik världsordning, vilket har drivit fram en ökad opinion och nya rörelser för internationell solidaritet. Många av grupperna uttalar en globaliseringskritik som är antikapitalistisk, och de ställer krav på en ny världsordning. Grundläggande är kraven på att utvecklingsländerna får avsevärt ökad global makt i kraft av sin befolkningens mängd. Det handlar också om krav om demokratisk kontroll av de globala kapitalflödena och om massiva resursöverföringar från rika länder till fattiga.

Ungdomars värderingar är idag, trots individualismens starka ställning, mycket solidariska. De reagerar starkt mot global ojämlikhet och orättvisor. Det talas numera om en värderingsförskjutning som innebär att de yngre generationerna är "solidariska individualister".

LOs undersökningar om löneskillnaderna i Sverige visar också att det finns en solidarisk inställning både bland unga, och i andra åldersgrupper.

Konsekvenserna av en ökad internationell solidaritet kan bli stora. De stora institutionernas politik svänger mycket långsamt, men en effekt har rörelserna redan fått på dem och på politikerna. Utvecklingsländerna har fått stöd genom folkrörelseprotesterna i WTO-sammanhang och därmed ökat sin makt i förhandlingarna.

Frågan om en så kallad socialklausul för respekt för fackliga rättigheter i handelsavtal kan paradoxalt nog ha missgynnats av utvecklingen. Vissa tongivande folkrörelser, liksom flera av utvecklingsländerna, har nämligen framgångsrikt motarbetat detta fackliga krav. Facket har inte vunnit opinionen i frågan om socialklausuler.

En viktig motkraft mot en ökad global solidaritet är att nyliberalismen, den ideologi som förespråkar minskad inblandning av staten på alla områden i samhället, fortsätter att inspirera till reformer över hela världen. Staten är ett huvudredskap för solidaritet och ökad jämlikhet genom till exempel fördelningspolitik, men den har trängts tillbaka. Även socialdemokratien i Sverige accepterar mer av marknadsliberalism sedan 1990-talet.

7. Ökande etniska motsättningar i Europa

Jämfört med situationen i slutet av 1990-talet är diskussionen i Sverige och Europa kring främlingsfientlighet, rasism och etniska motsättningar nedtonad.

Orsakerna till detta är flera. Ekonomin är bättre än i början av 1990-talet. Efter Balkankrisen har det inte förekommit krig i en nära omvärld som orsakat stora flyktingströmmar till EU. Arbetslösheten bland personer med utländsk bakgrund har minskat. Invandring är dessutom sannolikt mindre kontroversiellt bland de yngre generationerna som har vuxit upp i en tid i EU där många grannar, skolkamrater, arbetskamrater och vänner har rötter i ett annat land.

Det finns dock inget som talar för att Sverige och övriga Europa gjort upp med främlingsrädsla och rasism. I Sverige fick främlingsfientliga partier framgångar på kommunnivå i valet 2002 och är bredare representerade än tidigare.

Ett oroande exempel är också Danmark, där främlingsfientliga tongångar fick starkt stöd i valet 2002 och där regeringen nu har infört kraftiga restriktioner för invandring och för invånare med utländsk bakgrund. I Frankrike, Norge, Österrike och Italien är främlingsfientliga partier relativt starka i politiken på olika nivåer.

Drivkrafterna för ökade etniska motsättningar i Europa är många. Den internationella kampen mot terrorismen kan öka de mentala avstånden mellan grupper. Konjunkturedgången i Europa skärper situationen för personer med utländsk bakgrund, genom hårdare konkurrens om jobben. Om de sociala systemen samtidigt utsätts för ekonomiska påfrestningar kan populistiska krafter lättare växa sig starka.

EUs östutvidgning innebär att nya grupper kan söka arbete i EU-länderna. Det kan kortsiktigt leda till motsättningar mellan "gamla" och "nya" invånare. Extra känslig blir situationen om reglerna på arbetsmarknaden är svaga.

Fattigdom och arbetslöshet i EUs muslimska grannländer kan också leda till religiös fundamentalism som kan skärpa motsättningarna inom Europa.

Ökade etniska motsättningar skulle försvaga strävan efter jämlikhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Därtill kommer säkerhetspolitiska följder i form av spänningar mellan regioner, och ökad risk för fundamentalistiska rörelser och terrorism. Europa kan även drabbas ekonomiskt. Det kan bli svårare att öka arbetskraftsinvandringen, trots att det finns behov av mer arbetskraft. Likaså finns det risk att invandrares utbildning och kompetens inte används på ett rationellt sätt.

Motkrafterna mot ökade motsättningar är dock flera. Inte minst räknar många länder med arbetskraftsbrist i slutet av det här decenniet, vilket innebär att både nya och gamla invandrare kan få jobb. EU-länderna tar också allt mer till sig en mångkulturell livsstil. Risk för fundamentalistiska rörelser och

terrorism, kan också leda till ökade politiska insatser för att förhindra främlingsfientlighet.

8. Ökad bostadsbrist i storstäderna

Det finns lediga, attraktiva lägenheter i Stockholmsområdet, samtidigt som tusentals människor köar för att få en bostad. Problemet med de lediga lägenheterna är att de är för dyra.

Stockholm och andra storstäder har fått svårare att attrahera arbetskraft bland annat på grund av det låga bostadsbyggandet. En konjunkturuppgång innebär ökat tryck på storstäderna. Då kan bostadsbristen bli ett tillväxthinder. Företag och andra verksamheter får rekryteringsproblem och kan inte växa i den takt som ekonomin medger. Samma gäller universitet och högskolor. Priser på villor och bostadsrätter trissas upp, och den svarta bostadsmarknaden växer.

I dag är bristen på bostäder till ett rimligt pris ett stort samhällsproblem. Systemet för byggnation och hyressättning fungerar inte bra. Kraven på marknadshyror blir allt mer uttalade från organisationer. Marknadshyror skulle innebära att boendesegregationen ökar ännu mer i storstäderna. Innerstäderna skulle alltmer befolkas av höginkomsttagare, och förorterna alltmer av låg- och mellaninkomsttagare.

Höga markpriser, monopol och karteller inom byggindustrin är några skäl till bristen på nybyggnation av bostäder till rimliga kostnader i storstäderna. Subventionerna till sektorn har också drastiskt minskat under 1990-talet. Storstäderna har nyligen genomfört en del projekt för att få fram nya och inte alltför dyra bostäder.

En motkraft till utvecklingen är att politikerna är väl medvetna om att en fortsatt bostadsbrist hindrar tillväxt och utveckling.

9. Minskade inkomstskillnader mellan kvinnor och män

Lönegapet mellan kvinnor och män kommer att väcka fortsatt debatt de kommande åren. Inte minst visar Kommunals strejk 2003 på en frustration över orättvisa löneskillnader mellan manligt och kvinnligt dominerade yrken.

Något som talar för att en löneutjämning mellan könen kommer till stånd det närmaste årtiondet, är behovet av nyrekryteringar till vård och omsorg. Det kan innebära att marknadskrafterna tvingar fram en utjämning.

De politiska partierna har dessutom mycket tydligt uttalat sitt stöd för jämställda löner. De kommer att känna ett opinionstryck på att leva upp till sina löften. Om förhandlingsystemet misslyckas kan det komma krav på skärpt lagstiftning för att åstadkomma mindre skillnader.

Att nya generationer kvinnor, med större krav på jämställda löner än tidigare generationer, kommer ut på arbetsmarknaden innebär ett tryck. Frustrationen bland kvinnor kring löneläget, kan leda till förändringar av den fackliga kartan. Det kan bli en nedgång i facklig aktivitet bland kvinnor av besvikelse om lönekampen inte lyckas jämnas ut bättre.

Resultatet av en löneutjämning mellan kvinnor och män är ett mer jämställt arbetsliv och samhälle. Fler män kommer också att söka sig till kvinnodominerade branscher, och rekryteringsproblemen minskar.

Samtidigt finns det starka motkrafter. De strukturer som upprätthåller och vidmakthåller löneskillnader mellan kvinnor och män förändras långsamt.

10. Socialförsäkringarna urholkas

Socialförsäkringarna är viktiga för medborgarna, men en tung utgiftspost för samhället.

Kritiken de senaste åren har gällt att socialförsäkringarna upplevs ge dålig kompensation för inkomstbortfall. Stora grupper har inkomster över taken för ersättning, både i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen. Många medel- och höginkomsttagare är också kritiska mot att de betalar socialförsäkringsavgift för hela inkomsten, men endast kompenseras för en del av den.

Drivkrafter som kan leda till fortsatt urholkning av ersättningsnivåer är samhällsekonomi och befolkningsutvecklingen. De senaste årens skenande utgifter för sjukförsäkringen tär både på reformutrymme och på verksamheterna. Samtidigt kräver den allt äldre befolkningen gradvis mer i form av vård och omsorg.

Om inte hög- och medelinkomsttagare anser att systemet fungerar för dem finns det stor risk för privata försäkringslösningar för gynnade grupper. Det minskar på sikt betalningsviljan för det gemensamma systemet. Missnöjet kan därmed leda till ytterligare urholkning.

En möjlig utveckling är att socialdemokraterna och mittenpartierna gör upp om en ny, generell försäkringsmodell, med hög ersättningsnivå men med striktare regler än i dag. Syftet skulle vara att minimera missbruk, och samtidigt garantera en hög kvalitet även för medel- och höginkomsttagare.

De stora ekonomiska vinsterna för statens budget i att reformera socialförsäkringssystemet ligger i att försäkra för LO-grupperna. Fackföreningsrörelsen är en viktig motkraft. Den är mycket stark och den kommer att hålla emot hårt. Den kommer också att få stöd av breda grupper i samhället, eftersom det finns ett starkt stöd för bra generella socialförsäkringar.

